

A kisebbségek anyanyelven történő oktatásához való jog Szerbiában és Montenegróban a két ország szétválását követően

GERGELY HLADONIK

The Right to Education of National Minorities in the Mother Tongue in Serbia and Montenegro After the Separation of the Two Countries

Keywords: minorities; language rights; language policy; education rights; Serbia; Montenegro

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v27y2025i1.10>

1. Bevezetés

A kisebbségi és nyelvi jogok világa nemzetek feletti szinten igen bonyolult. Bizonytalanságokkal, nézeteltérésekkel és ellentmondásokkal teli, kezdve a kisebbségek fogalmának meghatározásától egészen a kisebbségekre vonatkozó jogokig. A kisebbségekhez való viszonyulás nagyon eltérő, és államonként más felfogással állnak hozzá. A két világháború közötti időszakban a nyelvi kisebbségek némi védelmet élveztek. Az első világháborút követő békeszerződések olyan záradékokat tartalmaztak, amelyek védték a kisebbségek nyelvhasználati jogát a mindennapi élet minden területén. Az oktatás terén olyan jogszabályok keletkeztek, amelyek biztosították az általános iskolai oktatást a kisebbség nyelvén, s ezzel párhuzamosan a nemzeti nyelv elsajátítását is.

Jugoszlávia felbomlása az 1990-es években számos nyelvi kérdés felszínre kerüléséhez vezetett, mivel az újonnan függetlenné vált államok mindegyike megpróbálta létrehozni saját nyelvét. A nacionalista érzelmek felerősödésével a nemzeti nyelvpolitika elkezdte tükrözni az aktuális politikai helyzetet. Ezek a felerősödött folyamatok alapozták meg a nemzeti iskolarendszer nyelvválasztásának folyamatát, bár nyilvánvaló, hogy egy nemzetállam nyelvpolitikájának a lakosság nyelvi repertoárján kell alapulnia, vagy legalábbis figyelembe kell vennie azt.

Az újonnan létrehozott volt Jugoszláv Köztársaság országainak első lépésként a nyelveik gyors elismertetése volt a cél, amely egyúttal azt mutatta, hogy ez politikai jellegű döntés. Ugyancsak gyakori igény volt a nyelvek státuszát törvények és parlamenti aktusok által meghatározni. A központosítást és az egységet támogatni hivatott nyelvi törvények és rendeletek végrehajtása sok esetben konfliktushoz vezetett a periférikus csoportokkal. Jugoszlávia felbomlását a korábban nem hivatalos, csak címzetes nyelvek státuszának növekedése követte. Szerbia és Montenegró szétválásukat követően külön utakon kezdték építeni függetlenségüket, majd megvalósítani a nemzeti identitásukat. Ennek pedig hatása volt a kisebbségek anyanyelven történő oktatásához való jogokhoz.

Jelen tanulmány célja bemutatni és feltárni, hogy a két ország szétválását követően milyen folyamatok zajlottak le a kisebbségi nyelvek védelme szempontjából, továbbá milyen mértékben is vannak biztosítva és garantálva a nyelvi jogok.

2. A kisebbségi jogok hiánya

Az emberi és kisebbségi jogok hiánya már a második világháború előtt is jellemző volt. Ez arra vezethető vissza, hogy a nemzetállamok nem akarták, hogy más államok beleszóljanak, vagy befolyásolják saját nemzetállamuk jogköreit. A két világháború közötti időszakban már megfigyelhető volt a változásra való hajlam. Az úgynevezett „kisebbségi szerződések” előtérbe kerültek, ám széles körben nem értek el tetszést, vitatták tartalmukat. (Fink 2014) A különböző javaslatok ellenére így nem születtek olyan rendelkezések, amelyek a kisebbségekre vagy az emberi jogokra vonatkozóan pozitív változást eredményezhettek volna. Ezek a második világháborút követő kisebbségi szerződések „kudarcot vallottak”, mert többnyire pontatlan voltak, és elsősorban nem a kisebbségek védelmére irányultak. (Fink 2014) Betartásuk döntő többségben a legyőzött felekre vonatkozott, a győztes nyugati államokra tehát nem.

Széles körben elterjedt az a gyakorlat is, hogy a kisebbségi jogokat az alapvető emberi jogok részeként kezdték értelmezni. Ám hamar rájöttek, hogy a kisebbségeket érintő jogok külön értelmezést érdemelnek, és teljesen külön kell válniuk az alapvető emberi jogoktól. Első lépésként a kisebbségi nyelvhasználat tekintetében a szerződéseket aláíró államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy nem korlátozzák a nemzeti nyelvek szabad használatát, beleértve a szabad nyelvhasználatot a magánéletben, a kereskedelemben, a vallásgyakorlatban, valamint a sajtóban vagy nyilvános gyűléseken. Ezek az államok megállapodtak továbbá abban, hogy megfelelő könnyítéseket biztosítanak állampolgáraiknak, akiknek az anyanyelvük nem a hivatalos államnyelv. Az ilyen állampolgárok gyermekeit az anyanyelvükön kell oktatni, oly módon, hogy ezek a rendelkezések ne akadályozzák a hivatalos nyelv oktatását. (Capotorti 1983)

Az aláírt szerződések két fő intézkedéstípust tartalmaztak:¹

- emberi jogok – melyek mindenkire vonatkoznak;
- emberi jogok – melyek figyelembe veszik a nemzeti sajátosságokat, beleértve a

kisebbségek nyelvét.

Ezután néhány évtizedig a kisebbségi jogokat, sőt a kisebbség szó használatát is nagyrészt elkerülték. (Fink 2000) A második világháborút követően nagyobb szerepet kaptak azok az intézkedések, amelyek magára a nyelvre és a nyelvhasználatra vonatkoztak.

A nyelvvel kapcsolatos emberi jogok azon jogi követelmények kombinációját jelentik, amelyek a nemzetközi emberi jogi szerződéseken és a nyelvi problémák kezelésére vonatkozó normákon alapulnak.² E téren fontos lépéseket tett az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ): alapokmányának 55. cikkelye kimondja az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok egyetemes tiszteletben tartását és betartását nyelvi különbségtétel nélkül. (Bossuyt 1990) 1948. december 10-én az ENSZ Közgyűlése kihirdette az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát: mely rögzíti, hogy mindenkit megillet minden jog és szabadság, tekintet nélkül bármilyen megkülönböztetésre, például a nyelvre.³ Ezzel majdnem párhuzamosan került elfogadásra és aláírásra az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezmény, amelyet 1950. november 4-én írtak alá. Az egyezmény 14. cikkelye rögzíti, hogy a kisebbségek számára megkülönböztetés nélkül kell biztosítani az őket megillető alapvető jogokat.⁴ Az 1950-es évek végére a nemzetközi jog fokozatosan elmozdul egy inkább a kisebbségek és a nyelvi jogok egyetemes elismerése felé. Megszületik az oktatásban való megkülönböztetés elleni 1960. évi egyezmény is, amely tilt minden nyelvi vagy nyelvi alapon történő megkülönböztetést, kirekesztést, előnyben részesítést.⁵

A korábban szinte tabunak számító kisebbség kifejezést elsőként az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) kezdte el aktívan vissza-

-
- 1 Minority Schools in Albania, Advisory Opinion, 1935 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 64 (Apr. 6). https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1935.04.06_albania.htm
 - 2 UN Special Rapporteur on Minority Issues (2017). Language Rights of Linguistic Minorities: A Practical Guide for Implementation. http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Minorities/SR/LanguageRightsLinguisticMinorities_EN.pdf
 - 3 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 15 * as from its entry into force on 1 August 2021. <https://rm.coe.int/1680a2353d>
 - 4 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11 Rome, 4.XI.1950. https://www.eods.eu/library/CoE_European%20Convention%20for%20the%20Protection%20of%20Human%20Rights%20and%20Fundamental%20Freedoms_1950_EN.pdf
 - 5 Convention against Discrimination in Education, adopted 14 December 1960. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

hozni a köztudatba, s a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (ICCPR) végül megtöri a kisebbségre való konkrét hivatkozással szembeni lappangó ellenállást. Az egyezségokmány fogalmazása szerint „azokban az államokban, amelyekben etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek léteznek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy a csoportjuk többi tagjával együtt élvezzék saját kultúrájukat, gyakorolják a vallásukat vagy gyakorolják saját nyelvük használatát”.⁶ A 20. század végén a kisebbségi jogokkal foglalkozó dokumentumok is elszaporodtak.

A kisebbségek alapvető jogait illető nézetkülönbségek egyike az is, hogy nemzetközi jogviszonylatban maga a fogalom továbbra sem tisztázott, s máig nincs egyetemes, mindenki által elfogadott definíciója. A leginkább használt és elterjedt meghatározás Francesco Capotorti (a megkülönböztetés megelőzésével és a kisebbségek védelmével foglalkozó albizottságnak volt a különmegbízottja) nevéhez kötődik, aki egy tanulmányában adta meg azt a definíciót, amely a leginkább elterjedt a köztudatban. Javaslatát az ENSZ Polgári és Politikai Egyezségokmányának 27. cikkelyében rögzítették; eszerint a kisebbség: „egy állam lakosságának többi részéhez képest számbeliileg kisebb, nem domináns helyzetben levő csoport, amelynek tagjai – állampolgárok lévén – a lakosság többi részétől eltérő etnikai, vallási vagy nyelvi jellemzőkkel rendelkeznek.”⁷

Természetesen ezt a definíciót több kritika is érte, és nem minden ENSZ-bizottsági tag fogadta el. Alapvető problémaként szokták felhozni, hogy ki milyen szöveggörnyezetben értelmezi (*travaux préparatoires*) az idézett megfogalmazást, valamint hogy nem állnak meghatározott követelményi rendszerek mögötte. (Wolfrum 1993) Úgyszintén kifogásolják, hogy e megfogalmazás nem nevezi meg, milyen korlátok közt kezelendő az így meghatározott kisebbség fogalma. A konszenzus hiánya miatt máig sok az eltérő álláspont, például egyes országok a bevándorlókat vagy az őslakosokat sem tekintik kisebbségnek, míg mások igen. További kérdéseket vetett fel, vajon szükséges-e egy adott állam állampolgárságával rendelkezni ahhoz, hogy kisebbségi jogokkal rendelkezőnek minősítsék az adott személyt. Bár Capotorti tanulmánya kedvező fogadtatásban részesült, ám az ENSZ tagállamai egységesen soha nem fogadták el meghatározását. A már idézett 27. cikkely ugyanakkor egyértelműen meghatározza a kisebbségi jogok jogosultjait; eszerint a kisebbséghez tartozhat minden személy függetlenül nyelvi, vallási vagy etnikai hovatartozására. Vagyis ez a jog nem korlátozódik sem az állampolgárookra, sem a történelmi vagy hagyományos kisebbségekre, sem a nem domináns kisebbségekre, de kiterjedhet az „új” kisebbségekre is. Nem melléke-

6 International Covenant on Civil and Political Rights, adopted 16 December 1966. <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

7 International Covenant on Civil and Political Rights, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entry into force 23 March 1976. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/ccpr.pdf>

sen az egységokmány kimondja, hogy a szerződéseket jóhiszeműen és megfelelően kell értelmezni, tekintettel tárgyára és céljára.

3. A kisebbségek anyanyelven történő oktatása Szerbiában

Szerbia függetlenségét megelőzően a jugoszláv nyelvpolitikát a nyelvi egységesítés policentrikus paradigmája jellemezte, amelynek célja az etnikai kisebbségek és az etnikai csoportok méltányos képviseletének biztosítása volt. (Bugarski 2013) Jugoszlávia felbomlását követően a szerbhorvát nyelv fennmaradt annak ellenére, hogy 1990 után négy különböző nyelvre oszlott (szerb, horvát, bosnyák és 2007-től montenegrói). A nyelvhasználat a függetlenné vált országokban politikai eszköz lett, amelyet az etnikai különbségek hangsúlyozására és az etnikai hovatartozás felmérésére vettek igénybe. (Bugarski 2007) Szerbiában a szerb nyelvre a korábbi szerbhorvát nyelv alapjaként tekintettek. A szerb nyelv adott otthont olyan egyéneknek és informális csoportoknak, akik felvállalták a „nyelv őrzőinek” szerepét. (Bugarski 2013, 98. p.) A tömeg nacionalista felbujtásával és a haladó (Európa-orientált) értelmiség kitaszításával az állam már nem a multikulturális előnyöket, hanem a politika etnifikációját részesítette előnyben. Szerbia lakossága nem reagált egyformán az állam intézkedéseire: régiók és tartományok jelentős különbségeket mutattak fel. A lakosság kulturális szintjének, a történelmi múltnak, a nemzettudatnak és a regionális tudatkülönbségeknek köszönhetően az egyes országrészek lakossága más-más mentalitással és magatartással fogadta a változásokat. (Gábrity Molnár 2006) A balkáni zűrzavarban és a nehezen demokratizálódó társadalmi légkörben a lakosság jelentős része elvesztette társadalmi szerepvállalásának motiváltságát, ki akart maradni a változások forgatagából. Hozzáértők szerint az ún. „balkáni fatalizmus” szindróma uralja őket: úgymint a tehetetlenség, a passzivitás vagy az apátia. Eluralkodtak azok az érzések, amelyek a válságos társadalmat jellemzik: az aggodalom, a félelem, a tehetetlenség, a düh. (Gábrity Molnár 2010)

Ugyanakkor a sokéves háborús helyzet után Szerbia végre egy szerkezetváltást kiváltó tranzíciós társadalmi helyzetbe jutott, amely előidézte a közoktatási rendszer megreformálását. (Göncz 2006) A szerkezetváltás további célja az ország Európai Unióhoz történő mihamarabbi csatlakozása. Szerbia elkötelezettségét az EU-tagságra az jellemzi, hogy a nemzeti politika és az uniós politika közötti konvergencia folyamata beindult. (Šabić–Brankovic 2013) Az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik alapja természetesen a kisebbségek jogainak tiszteletben tartása.

Szerbia nagy lépéseket tesz a kisebbségek jogainak megvédése érdekében, és az ezzel járó kötelezettségeinek teljesítéséhez. Ennek első lépése A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájához (továbbiakban Karta) való csatlakozása. A csatlakozás egyik, ha nem legfontosabb oka, hogy a nyelvi sokszínűség megőrzése az ország kulturális örökségének értékes aspektusa, amely egyúttal hozzájárul az európai kulturális gazdagság és hagyományok megtartásához és ápolásához. A fentiek fényé-

ben Szerbia valóban a Kartából eredő kötelezettségek teljesítése mellett tör lándzsát, kinyilatkoztatva célját: „a szerb társadalom tudatos elősegítésének és toleranciájának előmozdítása a kisebbségi nyelvek és kultúrák irányába, Szerbia örökségének szerves részeként.”⁸

Szerbia és Montenegró még egységes államként, 2005-ben írták alá, majd 2006-ban ratifikálták a Kartát. A Karta 2006. június 1-jétől lépett életbe, a már Montenegrótól elkülönült Szerbiában. Az elfogadott Karta az alábbi kisebbségeket ismeri el Szerbia területén: albán, bosnyák, bolgár, bunyevác, horvát, cseh, német, magyar, makedón, roma, román, rutén, szlovák, ukrán és vlach. Nem mindegyik élvez azonban teljes körű védeltséget, egyes kisebbségek csak bizonyos korlátokon belül gyakorolhatják az anyanyelven történő oktatásához való jogukat. Minden ország, amely ratifikálta a Kartában foglalt vállalásait, ötévente köteles jelentést készíteni a Szakértői Bizottság számára. Szerbia hatodik időközi jelentését 2023. január 5-én nyújtotta be. Itt fontos megjegyezni, hogy ennek a jelentésnek már hamarabb el kellett volna készülnie, de a Covid-19-járvány közbeszólt a kivitelezésében. E jelentést az ország a szerbiai Emberi és Kisebbségi Jogok Minisztériumával közösen készítette el, összeállításában további szervezetek is aktív részt vállaltak, mint például: az Oktatási, Tudományos és Technológiai Fejlesztési Minisztérium, az Igazságügyi Minisztérium, a Kulturális és Tájékoztatási Minisztérium, valamint a Vajdaság Autonóm Tartomány hatóságai. Fontos kezdőlépésként életbe léptették A hivatalos nyelvhasználatról szóló törvényt: 11. cikkelyének (2) bekezdése szerint az önkormányzat köteles egy kisebbségi nyelvet hivatalos célokra használni, ha a megfelelő nemzeti kisebbséghez tartozó személyek száma eléri a helyi lakosság 15%-át. Később ezt a korábban elfogadott és az Alapokmányban lefektetett (magas, 15%-os) küszöbértéket az önkormányzatok által tett javaslatok figyelembevételével hatékonyan csökkentették. Ez még azokban az esetekben is megtörtént, amikor a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek száma minimális volt.⁹

Az állam emellett fokozott finanszírozást nyújt azon nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának, amelynek a nyelvét hivatalos célokra használja. A nemzeti tanácsok feladata az adott kisebbségi nyelv megfelelő használatának felügyelete.

A Szerb Köztársaság következetesen biztosította a kisebbségi nyelvek elismerését, felfedezését, megteremtését, tanulmányozását, megőrzését és reprezentációját. A gya-

8 Szerb Köztársaság Alkotmányának 76. cikkelye – A nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkrimináció tilalma. Устав Републике Србије - Забрана дискриминације националних мањина. Letölthető: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf

9 Szerb Köztársaság Alkotmányának 10. cikkelye – A hivatalos nyelvhasználatról szóló törvény. Устав Републике Србије. Letölthető: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf

korlatban a hatóságok egy sor intézkedést hajtottak végre. Ezek közt érdemes megemlíteni az oktatás terén tett változásokat, amelyek biztosítják:

- a kisebbségi nyelvek történelmének és kultúrájának megismerését;
- a kisebbségi nyelvek fontosságának tudatosítását;
- a kisebbségi nyelvek használatát mint a kulturális gazdagság forrását;
- a nyelvek, népszokások megőrzését és ápolását;
- a népi kreativitás ápolását és ösztönzését;
- a szülőfölddel való együttműködést.

Az említetteken kívül még fontos kiemelni, hogy a Szerb Köztársaság részt vesz a Sokszínűség és egyenlőség előmozdítása Szerbiában elnevezésű projektben, amely része az Európai Unió és az Európa Tanács közös programjának.¹⁰ A projekt célja a nemzeti kisebbségek jogainak védelme, a diszkrimináció elleni küzdelem, összhangban az Európa Tanács által meghatározott szabványokkal és ajánlásokkal. Szerbia a kisebbségekkel kapcsolatos politikáját, jogszabályait és gyakorlatát arra alapozza, hogy határozott lépéseket kell tennie a kisebbségi nyelvek javítása és megőrzése végett. A kisebbségi nyelvek használatának megkönnyítése és ösztönzése társfinanszírozott programok végrehajtása révén valósul meg. Az alapot a Szerb Köztársaság Alkotmánya biztosítja a kisebbségek tagjainak: 79. cikkelye szavatolja nyelvük és írásuk használatának jogát; 80. cikkelyének értelmében a joguk van a zavartalan kapcsolattartáshoz és együttműködéshez az ország területén kívül élő honfitársaikkal;¹¹ 81. cikkelye értelmében az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás területén Szerbia ösztönzi a tolerancia és a kultúrák közötti párbeszéd szellemét, s hatékony intézkedésekkel a kölcsönös tisztelet, megértés és együttműködés előmozdítását szorgalmazza.¹² A nemzeti kisebbségekről szóló törvény 10. cikkelye pedig előírja, hogy a nemzeti kisebbségek tagjai szabadon használhatják nyelvüket a mindennapi beszédben és írásban.¹³ Az

10 Európai Unió/Európai Tanács: Sokszínűség és egyenlőség előmozdítása Szerbiában (Promotion of Diversity and Equality in Serbia). Letölthető: <https://www.coe.int/en/web/belgrade/promotion-of-diversity-and-equality-in-serbia>

11 Szerb Köztársaság Alkotmányának 80. cikkelye – A honfitársaival való egyesülési és együttműködési jog. Устав Републике Србије - Право на удруживање и на сарадњу са сународницима. Letölthető: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf

12 Szerb Köztársaság Alkotmányának 81. cikkelye – A tolerancia szellemének fejlesztése. Устав Републике Србије - Развијање духа толеранције. Letölthető: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf

13 Szerb Köztársaság Alkotmányának 10. cikkelye – Az egyediség megőrzésének joga. Устав Републике Србије - Право на очување посебности. Letölthető: http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf

alkotmány tilt minden, nyelvi hovatartozáson alapuló közvetlen vagy közvetett megkülönböztetést.

Szerbiában jelenleg a kisebbségi nyelvoktatás három formája érvényesül:¹⁴

1. Oktatás a kisebbség nyelvén. A nemzeti kisebbségek számára ezen a 8 nyelven biztosított a teljes körű anyanyelvi oktatás: albán, bolgár, bosnyák, horvát, magyar, német, román és szlovák. Ezeknek a nemzeti kisebbségnek lehetőségük van arra, hogy az összes órát anyanyelvükön abszolválják, ugyanazzal a tantervvel, mint azok a diákok, akik a szerb nyelvű oktatást választják.

2. Szerb nyelven, a „nemzeti kultúra elemeit tartalmazó anyanyelv” tanulásának lehetőségével. Egyes nemzeti kisebbségek nem választhatják a teljes körű anyanyelvi oktatást, mivel létszámuk alacsony (pl. a macedón, bunyevác). A vlach kisebbségnek még nincs egységesített írott nyelve, ezért csak szóbeli vlach nyelvként oktatható a nemzeti kultúra elemeivel. Vannak olyan kisebbségek, amelyek nem rendelkeznek olyan képzett tanárokkal, akik az adott kisebbségi nyelven oktathatnának: bunyevác, roma, macedón, ukrán; Szerbiában egyetlen egyetemen sincs ezekre a nyelvekre szakosodott kar. Ezért nem is lehetne általános vagy középiskolai szintű oktatást biztosítani számukra függetlenül attól, hogy hány diák választaná ezt az oktatási nyelveket. A tanulók e csoportja szerb nyelvű iskolába jár – az első kategóriába tartozó tanulók egy részével együtt. Minden diáknak, aki a szerb nyelvű oktatást választja, lehetősége van a „nemzeti kultúra elemeit tartalmazó anyanyelv” tantárgy tanulására, ez választható tantárgy.

3. Kétnyelvűen. A kétnyelvű oktatásról szóló rendelet elismeri a kétnyelvű oktatást szerb és idegen (az általános és középiskolákban szerb–angol, szerb–francia, szerb–német és szerb–olasz kétnyelvű osztályok formájában) vagy kisebbségi nyelven. A nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítására vonatkozó cselekvési terv a kisebbségi oktatás és a kétnyelvű oktatás új modelljeinek bevezetését javasolja: kisebbségi nyelvvél kombinált államnyelv lehet az egyik bevezetett modell. A téma körül azonban viták alakultak ki, mivel ha nem megfelelően valósul meg a kétnyelvű oktatás, az asszimilációhoz és a kisebbségi oktatás eltűnéséhez vezethet.

Az oktatási rendszerről szóló törvény szerint az alapvető célkitűzések a következők:⁷

- az oktatás fejlesztése és tiszteletben tartása;
- a nyelvi egyenlőség, a tolerancia és a sokszínűség tiszteletben tartása;
- a szerb nyelv és kultúra tiszteletben tartása és ápolása;
- az anyanyelv ápolása és tiszteletben tartása;
- az interkulturalitás fejlesztése.

14 Szerb oktatási törvény és az oktatás alapjai. Закон о основама система образовања и васпитања. Letölthető: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html

Szerbiában 15 kisebbség nyelvén folyik oktatás: albán, bolgár, bosnyák, bunyevác, horvát, cseh, német, magyar, makedón, roma, román, rutén, szlovák, ukrán és vlach. Kisebbségi nyelvek oktatása az oktatás minden egyes szintjén jelen van, az óvodai oktatástól az egyetemig. Mint azonban az 1. táblázat is mutatja, kisebbségi nyelvek elsajátítása nincs minden kisebbség számára minden egyes oktatási szinten biztosítva, s némelyik számára semmilyen szinten nincs.

Szerbiában az óvodai nevelésről szóló törvény előírja, hogy a nemzeti kisebbségek tagjai számára az oktatási és pedagógiai munkát a nemzeti kisebbség nyelvén kell végezni. Lehetőség nyílik továbbá arra, hogy kétnyelvűen, a nemzeti kisebbség nyelvén és szerbül is lehet végezni, ha a szülők vagy a gyermekek törvényes képviselőinek több mint 50%-a ezt kéri. Az óvodai oktatás a következő kisebbségek számára biztosított: albán, bolgár, bosnyák, horvát, cseh, német, magyar, román, rutén, szlovák.

1. táblázat. A kisebbségi nyelvek oktatásának szinterei Szerbiában

	Óvodai oktatás	Általános iskolai oktatás	Középiskolai oktatás	Szakképzési oktatás	Felsőoktatás/ egyetem
albán	+	+	+	+	+
bolgár	+	+	+	+	+
bosnyák	+	+	+	+	+
bunyevác	-	-	-	-	-
cseh	+	+	+	-	+
horvát	+	+	+	+	+
magyar	+	+	+	+	+
makedón	-	-	-	-	+
német	+	+	+	+	+
roma	-	-	-	-	-
román	+	+	+	+	+
rutén	+	+	+	-	+
szlovák	+	+	+	+	+
ukrán	-	-	-	-	+
vlach	-	-	-	-	-

Az általános és a középiskolai oktatásról szóló törvény előírja, hogy a nemzeti kisebbségek tagjai számára az oktatási és pedagógiai munkát a nemzeti kisebbség nyelvén kell végezni. Adott a lehetőség az oktatói tevékenységek kétnyelvűen történő átadására is: a nemzeti kisebbség nyelvén és szerb nyelven. Az oktatás ilyen formáinak megvalósításához legalább 15 beiratkozott tanuló szükséges, ha azonban ez szám nem éri el a 15 főt, az oktatásért felelős minisztérium a nemzeti kisebbség megfelelő nemzeti tanácsának véleményét követően jóváhagyhatja, hogy az anyanyelvi oktatást végezzék 15-

nél kevesebb beiratkozott tanuló esetében is. Az általános és középiskolai oktatás az alábbi kisebbségek számára biztosított: albán, bolgár, bosnyák, horvát, cseh, német, magyar, román, rutén, szlovák.

A felsőoktatási törvény lehetővé teszi a kisebbségi nyelvek egyetemi vagy főiskolai tantárgyként való tanulását is, mivel az egyetem és más felsőoktatási intézmények autonómiája magában foglalja egyebek között a tanulmányi programok meghatározásának jogát, a tanulmányi szabályok és a hallgatók felvételére vonatkozó követelmények meghatározásának jogát, valamint a belső szervezet szabályozásának jogát.

4. A kisebbségek anyanyelven történő oktatása Montenegróban

A montenegrói nyelv a szabványosítás kezdeti szakaszában van, és számos kihívással szembesül, ami jelentős zavarokat eredményez, különösen a média nyelvében, az angol kifejezések átvételében és az ekavizmusok¹⁵ elterjedtségében. (Lakić 2007, 333. p.) A montenegrói alkotmány is garantálja az anyanyelvi oktatáshoz való jogot minden nemzeti kisebbség számára.¹⁶ Az oktatási törvény előírja, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvén kell tanítani azokon a településeken, ahol a nemzeti kisebbség többséget alkot, vagy a lakosság jelentős részét. A jogokról és szabadságokról szóló, valamint a kisebbségek jogairól szóló törvény előírja, hogy a tanórákat a kisebbségek nyelvén kell megtartani.¹⁷ Ez utóbbi törvény továbbá előírja, hogy a tanórák során fontos szerepet kell kapnia a kisebbségek kultúrájáról szóló témaköröknek.¹⁸ A törvény lehetőséget biztosít azoknak a tanulóknak, akik nem tartoznak nemzeti kisebbségekhez, hogy megtanulják azon kisebbség nyelvét, amelyekkel együtt élnek. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája Montenegróban 2006. június 6-án lépett hatályba, s az alábbi kisebbségeket ismeri el az ország területén: albán, bosnyák, horvát és roma. Teljes körű védeltséget élvez az albán és a roma nyelv, míg a bosnyák és a horvát kisebbségek csak bizonyos korlátokon belül gyakorolhatják az anyanyelven történő oktatásához való jogukat.

15 A kifejezés a kiejtésre vonatkozik, az egykori szláv „jat” hangéra: amikor az e hang a normatív (ekavizmus, ekavi kiejtés), vagy ellenkezőleg, je, ie, ije hangként ejtik. A kiejtés egyben nemzetspecifikus jelleg hordozója is. (A szerk. megj.)

16 Montenegró Alkotmánya - Устав Црне Горе. Letölthető: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/ustav-crne-gore.html>

17 Általános oktatási törvény – Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju. Letölthető: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/opsti-zakon-o-obrazovanju-i-vaspitanju.html>

18 A kisebbségek jogairól és szabadságairól szóló törvény – Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама: СЦГ 6/2003-1. Letölthető: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/reg/viewAct/69763efd-f830-4bbe-b5b2-60e906dfa0da>

Az elmúlt években a montenegrói parlament több módosítást is elfogadott a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozóan. A kisebbségi jogokról és szabadságjogokról szóló törvény legutóbbi módosítása óta a kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való joga terén nem történt előrehaladás. Ez a stagnálás leginkább a roma nyelv tekintetében mutatható ki, amelyet a Karta II. és III. része egyaránt véd, de Montenegró alkotmányában továbbra sem szerepel.¹⁹ A kisebbség tagjai fenntartják álláspontjukat, mely szerint a kisebbségi törvény 11. és 28. cikkelyeit illetően jogaik és szabadságuk gyakorlása tekintetében még mindig problémák vannak. A nemzeti kisebbségek nyelveinek és kultúrájának támogatására szánt forrásokat 2020 óta csökkentik. E tekintetben sok tennivaló vár A Kisebbségi Kultúra Megőrzésének és Fejlesztésének Központjára (CEKUM), amelyet a kölcsönös megértés, a tolerancia és a kulturális sokszínűség előmozdítása érdekében hozott létre a montenegrói kormány.²⁰ Fontos szerep hárul A Montenegrói Kisebbségi Jogok Védelmének és Gyakorlásának Alapjára is, amelynek feladata a kisebbségi jogok, a nemzeti kisebbségek kulturális, nyelvi és vallási identitásának megőrzése és fejlesztése.

Az általános oktatásról szóló törvény²¹ szerint az általános iskolai tanterv 20%-a ún. nyitott tartalomnak minősül: az egyes iskoláknak kell eldönteniük, milyen tartalmak tükrözik a helyi problémákat a tanított tantárgyakban. A tantervek előírják, hogy egy adott tanintézmény milyen mértékben használja fel a rendelkezésére álló 20%-ot a kisebbségi nyelvek javára. Sajnos nem minden tanintézmény fordítja fel a „nyitott tartalmat” a nemzeti kisebbségek nyelvének, kultúrájának vagy történelmének oktatására. Az is előfordul, hogy egyes tanárok útmutatás és konzultációk hiányában e „nyitott tartalmat” saját elképzeléseik szerint használják. A konzultációk célja az lenne, hogy a kisebbségi oktatást illetően iránymutatásokat adjanak ki a tantervek kidolgozásához. Az oktatási törvény szerint a „nyitott tartalomról” való döntés joga a tanintézménynek van fenntartva, nem pedig az állami hatóságoknak.

A legtöbb olyan tanintézményben, ahol jelentős számú kisebbségi diák tanul, elterjedt a diákok számára az ún. kétnyelvű oktatás. Ezekben a „kétnyelvű oktatás” lényege, hogy a kisebbségi diákok az adott kisebbség nyelvén tanulnak (ha ezt a nyelvet kívánják használni), míg a többi diák az államnyelven. Ez azonban olyan rendszer, amelyben

19 Montenegró Alkotmánya 13. cikkelyének 3-ik bekezdése. Letölthető: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/ustav-crne-gore.html>

20 Official Gazette of Montenegro, No. 060/17 of September 2017 - Službeni list Crne Gore. www.sluzbenilist.me

21 Általános iskolai törvény Montenegróban – Закон о измјенама и допунама Општег закона о образовању и васпитању. Letölthető: <https://www.gov.me/cyr/dokumenta/636d3819-5e67-4339-9045-205bf09cde85>

mindenkor csak egy nyelven folyik az oktatás, így a tanulók nem érintkeznek a tőlük eltérőek nyelvével. Az albán kisebbség folyamatosan rámutat erre a problémára.²²

Azokon a településeken, ahol az albán nyelv széles körben elterjedt (például a főváros és környéke), albán nyelvű osztályokra van hatalmas igény. Az albán nyelv egyébként az oktatás minden szintjén elérhető, tanárai fontos szerepet játszanak az albán nyelvet oktató tanintézmények vezetésében, az albánul beszélők pedig fontos pozíciókat töltenek be minden olyan településen, ahol többségben élnek. Az általános iskolai oktatás albán és montenegrói nyelven hat állami iskolában folyik. Az óvodai oktatás szintjén az albán és a montenegrói nyelvet külön oktatási csoportokban használják. Napjainkban az albán nyelvű tankönyvek tartalmi minősége emelkedőben, a minisztérium által jóváhagyott új program minden nemzetközi szabványnak megfelel. A bosnyák és a roma nyelvű tananyagok minősége az utóbbi időben javult, a montenegrói nemzeti kisebbségek történelmét és kultúráját bemutató tartalmak kidolgozására azonban nagyobb figyelmet kellene fordítani.

A bosnyák nyelv általános helyzete nem javult az elmúlt években. A bosnyák, a horvát és a montenegrói nyelv közötti hasonlóság – és ebből következően a beszélők vonakodása a bosnyák nyelv használatától – felgyorsíthatja az asszimilációs folyamatot.²³ Az albán nyelvhez hasonlóan a bosnyák is jelen van az általános iskolai oktatásban. Az albánok osztják a többi nemzeti kisebbségi tanács véleményét, mely szerint a tantervek „nyitott tartalmának” 20%-át jobban fel lehetne használni saját kisebbségi kultúrájuk és történelmük népszerűsítésére. A bosnyák nyelvet a középfokú oktatásban egyetlen (egyházi) magániskolában tanítják. A bosnyák kisebbség képviselői azon munkálkodnak, hogy a nyelvük tanulható legyen (akár választható tárgyként) egyes montenegrói egyetemeken. A horvát nyelv általános helyzete sem javult: nem használják óvodai szinten, de az általános és középiskolákban tanítják, tanórán kívüli tantárgyként is oktatják. A tananyag szabad 20%-át a horvát kisebbség szerint is jobban fel lehetne használni a horvát anyanyelvűek kultúrájának és történelmének népszerűsítésére.

A montenegrói kisebbségek helyzetét figyelembe véve a roma közösség az, amely a periferián is kívülre esik, és nem kap kellő támogatást. Ez leginkább a roma nyelv elfogadása és elfogadtatása körüli intézkedéseket illetően mutatható ki; elegendő csak azt megemlíteni, hogy a roma nyelvet a Karta II. és III. része egyaránt védi Montenegróban, de az alkotmány nem ismeri el mint hivatalos, használatban levő nyelvet. Nyilvánvaló ütközés van a nemzeti jogszabályok és a Karta által előírt kötelezettség között. A roma nyelv védelme tekintetében célszerű lenne egy olyan stratégia kiépítése, amely

22 Hatodik időszaki jelentése az Európa Tanács főtítkára részére benyújtott jelentés az Alapokmány 15. cikkével összhangban. Podgorica, Montenegro, 2022 július. Letölthető: <https://rm.coe.int/montenegropr6-en/1680a9d224>

23 A 2011-es népszámlálás alapján a bosnyák nyelvet a montenegrói lakosság 5,33%-a beszéli. Letölthető: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=534&pageid=148>

védi és népszerűsíti is a nyelvet. Első körben a roma nyelv alkotmányba foglalása lenne kívánatos, ez ugyanis további garanciákat biztosítana a nyelv védelmére és megőrzésére. Ehhez a hatékony politikai konszenzushoz több fontos lépésnek is meg kellene valósulnia az országban. A roma nyelv elismerését és népszerűsítését tovább nehezíti az a tény, hogy a beszélők nagyrészt a fővárosban és környékén élnek. Ezért is szükséges a nyelv elismertetése, hiszen így idővel a kis létszámú településeken is részévé válna a mindennapi hivatalos nyelvhasználatnak.

Montenegróban a roma nyelvet még mindig nem tanítják a közoktatásban, csak a helyi roma szervezetek nem megfelelően képzett munkatársai tanítják önkéntes alapon. Az oktatás nyári és téli iskolákban vagy táborokban folyik, napi egy órában, mindössze egy hétig. A tananyagok a szomszédos országokból származnak. A pénzügyi támogatás főként nemzetközi forrásokból ered, külföldi szervezetektől és adományozóktól. A képzett tanárok hiánya továbbra is akadályozza a roma nyelv oktatásának bevezetését az iskolákban és az oktatásban.

2. táblázat. A kisebbségi nyelvek oktatásának szinterei Montenegróban

	Óvodai oktatás	Általános iskolai oktatás	Középiskolai oktatás	Szakképzési oktatás	Felsőoktatás/Egyetem
albán	+	+	+	+	+
bosnyák	-	+	+	-	-
horvát	-	+	+	-	+
roma	-	-	-	-	-

* (csak egy helyen)

5. Összehasonlító elemzés

A jogi keret által biztosított lehetőségeket és kiváltságokat figyelembe véve a szerbiai kisebbségi oktatás jelenleg kielégítő szinten van. Ha figyelembe vesszük a végrehajtás során felmerülő nehézségeket, még van lehetőség a javulásra. A jelenlegi kiváló gyakorlatok fenntartása mellett elengedhetetlen lenne időt és forrásokat fordítani arra, hogy minden kialakított eljárás megfelelően működjön. A montenegrói kisebbségek helyzete viszont nem ilyen kedvező, és jogaik biztosítása körül is több megkérdőjelezhető döntés figyelhető meg. Annak ellenére, hogy a montenegrói alkotmány garantálja az anyanyelvi oktatáshoz való jogot minden nemzeti kisebbségnek, mégis jogi szabálysértések figyelhetők meg, amelyeknek legnagyobb elszenvetői a kisebbség tagjai.

A Szerb Köztársaság előrelépést mutatott kötelezettségvállalásai teljesítése terén, amit számos tevékenység fokozott végrehajtása és kivitelezése is bizonyít. További intézkedések szükségesek azonban annak érdekében, hogy a kisebbségi nyelvek nagyobb mértékű használata elterjedhessen az országban. A kisebbségi nyelvek hasz-

nálata az oktatás nem minden szintjén biztosított, a bunyevác, a makedón, a roma, az ukrán és a vlach kisebbségek számára pedig egyik szinten sem.

Annak ellenére, hogy Montenegróban több olyan szervezet is létrejött, amelyek a kisebbségi jogok megőrzésére és fejlesztésére szakosodtak, mégis egyes politikai döntések, továbbá az anyagi források csökkentése, a konzultációk és iránymutatások hiánya hátráltatják a kisebbségek felzárkóztatását. A hiányosságok kiküszöbölése végett elengedhetetlen lenne a többnyelvű oktatás biztosítása és kiterjesztése. Az oktatást azokon a kisebbségi nyelveken is elérhetővé kellene tenni, ahol korábban erre nem volt lehetőség, ilyen például az óvodai nevelés biztosítása a bosnyák, a horvát és a roma kisebbség számára.

Szerbiában célszerű lenne az óvodai, általános és középiskolai oktatásban felkínálni vagy bővíteni a kétnyelvű oktatást bunyevác, makedón, roma és ukrán nyelven. Emellett aktívan népszerűsíteni kellene ezt az oktatási módot a többség körében.

Montenegróban első lépésként a jogsértések tisztázása, majd megoldása lenne célszerű. Ezzel a lépéssel feloldódnának az alkotmány és a kisebbségi jogok garantálását biztosító jogok körüli ellentmondások. Ezt követően a támogatások növelését és olyan programok szervezését kellene biztosítani, amelyek a kisebbségek kulturális identitásának előmozdítását segítik elő.

Az elemzés rámutat arra, hogy noha mindkét országban hasonló a kisebbségek nyelvoktatása, mégis ellenkező utakat járnak be. Szerbiában az „anyanyelv a nemzeti kultúra elemeivel” választható tantárgy/program, több kisebbség számára is elérhető, mégis csak heti két órát biztosít több kisebbségi nyelv oktatására, ami nem felel meg az előírásoknak. A regionális vagy kisebbségi nyelv által képviselt történelmi és kulturális szempontok oktatása kapcsolódik ugyan a szélesebb körű ismeretterjesztéshez, de specifikusabb oktatási anyagot igényel. Montenegróban több kérdés is felmerül az ún. „kétnyelvű oktatás” alkalmazása terén, mivel ez az oktatási séma a megfelelő alkalmazás és konzultációk nélkül csak a kisebbségek asszimilációjához vezethet.

Szerbiában és Montenegróban egyaránt van albán, bosnyák, horvát és roma kisebbség. Szerbiában az albán nyelvű oktatás óvodai, általános iskolai, középiskolai, szakképzési és egyetemi szinten érhető el. Az óvodákban tervezett kétnyelvű oktatás folyik albán és szerb nyelven. A Belgrádi Egyetem albán nyelv, irodalom és kultúra kurzusokat kínál. Montenegróban minden szinten elérhető az albán nyelv oktatása, az iskolákat azonban a „kétnyelvű oktatás” miatt számos elmarasztalás is éri, a nyitott tantervek 20%-nak nem megfelelő felhasználása és alkalmazása miatt pedig egy további kritika is megfogalmazódik: a kölcsönös tolerancia, az interkulturalizmus és a többnyelvűségre való oktatás hiánya.

A bosnyák nyelvű oktatás az elmúlt években jelentős javuláson ment keresztül Szerbiában. Ma már magában foglalja az óvodai, az általános iskolai, a középiskolai és a szakképzési szintet; ez utóbbi korábban nem volt garantálva. A bosnyák nyelv egyetemi szinten tudományos diszciplínaként választható, és ezen a területen zajlanak is

kutatások. Montenegróban a bosnyák nyelvű oktatás nem élvez akkora támogatást, mint Szerbiában. Kezddőlépésként a bosnyák nyelv fenntarthatósága szempontjából nélkülözhetetlen lenne, hogy teljes körű jogokat biztosítsanak neki, és kiterjesszék a Karta III. részében megfogalmazott alapelvekre. A bosnyák kultúrát és hagyományokat láthatóbbá kellene tenni, az oktatásban pedig tovább népszerűsíteni, hogy javuljon a bosnyák kisebbség iránti kölcsönös elfogadás és tolerancia. Az államnak támogatnia és finanszíroznia kellene a bosnyák nyelv oktatását.

Szerbiában a horvát nyelv oktatása biztosított az óvodai, az általános iskolai, a középiskolai és a szakoktatási szinteken. Az egyetemi oktatásban horvát nyelvű kurzusok is elérhetők a diákok számára. Montenegróban hasonló a helyzet, mint a bosnyák nyelvet illetően: a montenegrói hatóságoknak biztosítaniuk kellene a horvát nyelv oktatásának és tanulásának formáit és eszközeit minden szinten. A horvát kultúra és hagyományok népszerűsítése kiemelt fontosságot kellene, hogy játsszon az oktatásban.

A roma nyelv helyzetét tekintve mindkét elemzett országban problémák merülnek fel, ezért több fejlesztési javaslatot is igényel. A romát sem Szerbiában, sem Montenegróban nem használják az óvodai, középiskolai és szakképzési oktatási szinteken, viszont figyelemre méltó tény, hogy a roma nyelv mindkét országban a Karta által biztosított szabad nyelv gyakorlásának II. és III. részébe kapnak besorolást, ami azt jelenti, hogy mindkét félnek biztosítania kellene a Kartában vállalt kötelezettségeit a roma nyelv védelmét illetően. Montenegróban további bonyodalmakat okoz, hogy a roma nyelv hiába kap védelmet a Karta által, a montenegrói alkotmány mégsem ismeri el mint hivatalos használatban levő nyelvet. A roma nyelv megfelelő oktatása mindig is problémákba ütközött mindkét országban, mivel a tanárok továbbképzése és a tananyag hiánya megnehezíti az oktatási gyakorlat megvalósítását. Úgy tűnik, nincs politikai akarat a roma nyelv hivatalos nyelvként való elismertetésére.

6. Összefoglalás

A tanulmány a kisebbségek anyanyelven történő oktatáshoz való jogának kérdését tárgyalja Szerbia és Montenegró vonatkozásában, különös tekintettel a két ország szétválását követő időszakra. Bemutatja, hogyan változott meg a nyelvpolitika a függetlenné vált államokban, kiemelve a nacionalista érzelmek felerősödését és az ezzel kapcsolatos nyelvi kérdéseket, amelyek kihatottak az oktatásra és a kisebbségek nyelvhasználati jogaira. A nyelvi jogok elismerése és biztosítása mind Szerbiában, mind Montenegróban előrelépést mutat, bár a gyakorlatban még mindig számos kihívás áll fenn. Szerbiában a kisebbségi nyelvek védelme megerősödött, különösen az oktatási rendszerben. A kisebbségi nyelvek oktatását többnyire törvényekben és rendeletekben szabályozzák, a kisebbségi tanácsok aktív szerepet játszanak a nyelvi jogok felügyeletében. Az oktatási rendszer három formában biztosítja a kisebbségi nyelvek oktatását:

teljes körű oktatás a kisebbségi nyelven, szerb nyelvű oktatás kisebbségi elemekkel, valamint kétnyelvű oktatás. Az elemzés kitér az albán, bosnyák, horvát és roma nyelv helyzetére, amelyek mind Szerbiában, mind Montenegróban jelen vannak, de az állami támogatást eltérő mértékben élvezik. Montenegróban számos jogi és gyakorlati akadály nehezíti a kisebbségek nyelvhasználati jogainak teljes körű érvényesülését. A roma nyelv oktatásának biztosítása például nagy kihívást jelent, és az oktatásban tapasztalható hiányosságok miatt a nyelv fenntarthatósága veszélyben van.

Irodalom

- Bossuyt, Marc 1990. The United Nations and the Definition of Minorities. *Plural Societies* 21, 129–136. p.
- Bugarski, Ranko 2007. *Linguistics in application*. Beograd, Čigoja štampa/XX vek
- Bugarski, Ranko 2013. Language Policy and Language Reality in Serbia after 1991. In Požgaj Hadži Vesna (ed.): *Jezik između lingvistike i politike*. Beograd, Biblioteka/XX vek.
- Capotorti, Francesco 1983. *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. New York, UN, Dept. of Public Information. 18–19. p.
- Fink, Carole 2000. Minority Rights as an International Question. *Contemporary European History* 9 (3), 385–400. p.
- Fink, Carole 2014. *Defending the Rights of Others*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gábrity Molnár Irén 2006. *A kultúráközvetítés gyakorlata a Vajdaságban – Szerbia felkészültsége az EU-csatlakozásra*. Előadás európai uniós szakmai-közéleti konferencián.
- Gábrity Molnár Irén 2009. A regionális identitás és az Európa-orientáltság összefüggései a Vajdaságban: generációk a tájtudatról és az EU-ról. In Jancsák Csaba (szerk.): *Pillanatfelvételek a Kárpát-medencei ifjúságról*. Szeged, Belvedere Meridionale, 165–185. p.
- Göncz Lajos 2006. Iskolaválasztás Vajdaságban. In Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Oktatási oknyomozó*. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság, 125–140. p.
- Lakić, Igor 2007. Crnogorski jezici – traženje identiteta. In Granić, Jagoda (ed.): *Jezik i identiteti/Languages and Identities*. Zagreb–Split, HDPL.
- Šabić, Norbert–Brankovic, Jelena 2013. *Europeanising national research policies: the case of Serbia*. Belgrade, Serbia, Centre for Education Policy.
- Wolfrum, Rüdiger 1993. The Emergence of ‘New Minorities’ as a Result of Migration. In Brömmann, Catherine–Lefebvre, René–Zieck, Marjoleine (eds.): *Peoples and Minorities in International Law*. Boston, Springer, 161–164. p.

Dokumentumok

- A felsőoktatási törvény Szerbiában – Zakon o visokom obrazovanju. Letölthető: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html
- Az általános iskolai oktatásról és a középiskolai oktatásról szóló törvény Szerbiában – Закон о основном образовању и васпитању. Letölthető: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2013/55/1/reg>
- Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Letölthető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr>
- Az óvodai nevelésről szóló törvény Szerbiában – Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju. Letölthető: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-predškolskom-vaspitanju-i-obrazovanju.html>

GERGELY HLADONIK

THE RIGHT TO EDUCATION OF NATIONAL MINORITIES IN THE MOTHER TONGUE IN SERBIA AND MONTENEGRO AFTER THE SEPARATION OF THE TWO COUNTRIES

The study discusses the issue of the right of minorities to education in their mother tongue in Serbia and Montenegro, with a special focus on the period following the separation of the two countries. The study shows how language policy in the newly independent states has changed, highlighting the rise of nationalist sentiment and related language issues that have affected education and language rights of ethnic minorities. Recognition and safeguarding of language rights in both Serbia and Montenegro has shown progress, although a number of obstacles remain in practice. The analysis specifically addresses the situation of Albanian, Bosnian, Croatian and Roma languages, which are present in both Serbia and Montenegro but benefit from different levels of state support.